

اصول صف و شبیه‌سازی

دکتر مصطفی زندیه

اصول صف و شبیه‌سازی

منابع:

- ۱- نظریه صف- دکتر محمد مدرس و دکتر ابراهیم تیموری- انتشارات دانشگاه علم و صنعت ایران- چاپ هشتم ۱۳۹۶.
- ۲- سیستم‌های صف: فرایند پواسان و زنجیره‌های مارکوف (جلد اول)- دکتر سیدمحمدرضا ایروانی- انتشارات دانشگاه علم و صنعت ایران- چاپ پنجم ۱۳۹۸.
- ۳- سیستم‌های صف: مدل‌های صف (جلد دوم)- دکتر سیدمحمدرضا ایروانی و دکتر ابراهیم تیموری- انتشارات دانشگاه علم و صنعت ایران- چاپ دوم ۱۳۹۷.
- ۴- سیستم‌های صف- مصطفی زندیه و فرناز ترابی- انتشارات دانشگاه شهید بهشتی- چاپ اول ۱۳۹۹.

دکتر مصطفی زندیه

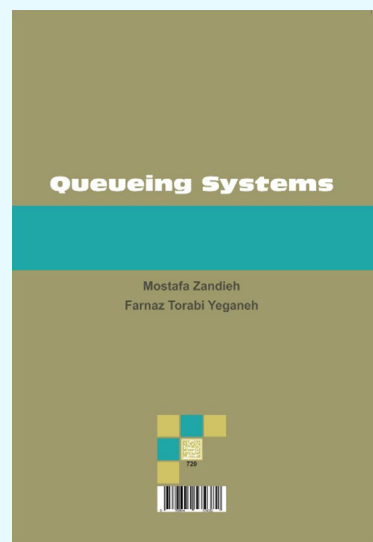
اصول صف و شبیه‌سازی

منابع:

- 5- [Fundamentals of queueing theory](#), Gross, D., Harris, C.M., Wiley, 2nd edition, 1998.
- 6- [Fundamentals of queueing theory](#), Shortle, J.F., Thompson, J.M., Gross, D., Harris, C.M., Wiley, 5th edition, 2017.
- 7- [Queueing systems: Problems and solutions](#), Kleinrock, L., Gail, R., Wiley, 1st edition, 1996.

دکتر مصطفی زندیه

اصول صف و شبیه‌سازی

دکتر مصطفی زندیه

اصول صف و شبیه‌سازی

فهرست مطالب:

- فصل اول: معرفی سیستم‌های صف
- فصل دوم: مروری بر مباحث مهم در احتمالات
قضیه احتمالات کل - قانون بیز - امید ریاضی شرطی - توزیع‌های مهم (نمایی، پواسن و اِرلانگ)
- فصل سوم: زنجیره‌های مارکوف
- فصل چهارم: زنجیره‌های مارکوف پیوسته
- فصل پنجم: کلیات صف
- فصل ششم: مدل‌های صف نمایی
- فصل هفتم: مدل‌های صف مارکوفی و غیرمارکوفی
- فصل هشتم: بهینه‌سازی در سیستم‌های صف

دکتر مصطفی زنده

اصول صف و شبیه‌سازی

ارزیابی دانشجویان:

- ۱- تمرین‌های کلاسی (۶ نمره)
- ۲- انتخاب یک مقاله معتبر انگلیسی با هماهنگی استاد و ارائه در کلاس (۴ نمره)
(کاربردی از سیستم‌های صف در مدیریت صنعتی / مهندسی صنایع)
- ۳- امتحان پایان‌ترم (۱۰ نمره)

آدرس ایمیل: m_zandieh@sbu.ac.ir

دکتر مصطفی زنده

اصول صف و شبیه‌سازی

فصل اول: معرفی سیستم‌های صف

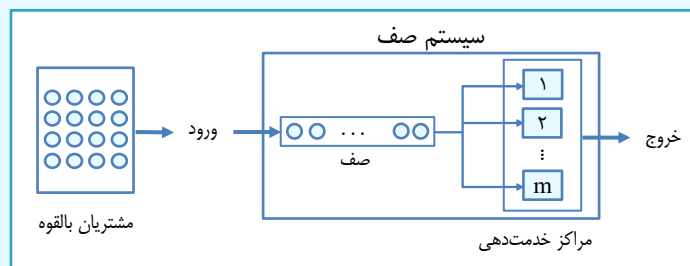

دکتر مصطفی زنده

اجزای یک سیستم صف

■ اجزای یک سیستم صف^۱:

۱- خدمت‌دهنده^۲   ۲- مشتری^۳   ۳- فضای انتظار^۴   ۴- جمعیت مشتریان بالقوه^۵

علامت صف: فزونی نرخ تقاضا نسبت به نرخ عرضه

مفهوم صف: * الزاما به صورت صف فیزیکی نیست.

* بلکه بیشتر به مفهوم انتظار برای دریافت خدمت است.

1-Queueing system   2- Server/Facility   3- Client/Customer/Entity   4- Queue/Waiting line   5- Calling population

8

دکتر مصطفی زنده

معیارهای ارزیابی یک سیستم صف

■ معیارهای ارزیابی یک سیستم صف:

- ۱- میانگین تعداد مشتریان در صف^۱ (میانگین طول صف)
- ۲- میانگین تعداد مشتریان در سیستم^۲ (میانگین طول سیستم)
(میانگین تعداد مشتریان در صف + میانگین تعداد مشتریان در مراکز خدمت‌دهی)
- ۳- میانگین مدت‌زمان انتظار مشتری در صف^۳
- ۴- میانگین مدت‌زمان انتظار مشتری در سیستم^۴
(میانگین مدت‌زمان انتظار در صف + میانگین مدت‌زمان خدمت)
- ۵- میانگین درصد زمان اشتغال سیستم^۵

* چهار معیار اول از نظر مشتری و معیار آخر از نظر صاحب سیستم مهم است.

- 1- Expected number of customers in the queue (L_q)   2- Expected number of customers in the system (L)
 3- Expected waiting time of a customer in the queue (W_q)   4- Expected waiting time of a customer in the system (W)
 5- System utilization (ρ)

9

دکتر مصطفی زنده

مشخصه‌های یک سیستم صف

■ مشخصه‌های یک سیستم صف^۱:

کلیه پارامترهای تاثیرگذار بر معیارهای ارزیابی یک سیستم صف.

الف) الگوی/فرایند ورود مشتری^۲

الف-۱) توزیع احتمال زمان بین ورود مشتریان (A)

S_j : زمان ورود^۳ مشتری زام

T_j : زمان بین ورود^۴ مشتری زام و (j-۱)ام

$$T_j = S_j - S_{j-1}; \quad T_1, T_2, \dots, T_n \sim A^{i.i.d}$$

- 1- Characteristics of queueing system   2- Arrival pattern/process   3- Arrival time   4- Interarrival time

10

دکتر مصطفی زنده

مشخصه‌های یک سیستم صف

الف-۲) میانگین نرخ / آهنگ ورود^۱ (λ)

λ : میانگین تعداد مشتریانی که در واحد زمان وارد سیستم می‌شوند.

$$\lambda = \frac{1}{E(T)}$$

$E(T)$: میانگین زمان بین ورود دو مشتری متوالی^۲.

مثال: $E(T) = \frac{1}{4}$ نفر/ساعت $\rightarrow$ ساعت/نفر $\lambda = 4$

تذکره: $\lambda \uparrow \rightarrow$ طول صف $\uparrow \rightarrow$ زمان انتظار $\uparrow$

الف-۳) ورود انفرادی در برابر ورود گروهی.

الف-۴) آهنگ ورود همگن در برابر غیرهمگن.

الف-۵) وابستگی آهنگ ورود به مشخصات صف (مثل طول صف).

1- Expected arrival rate 2- Expected time between arrivals

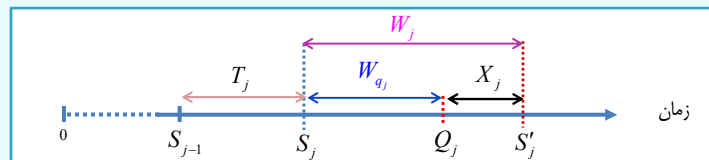
11

دکتر مصطفی زنده

مشخصه‌های یک سیستم صف

ب) الگوی خدمت‌دهی^۱

ب-۱) توزیع احتمال مدت‌زمان خدمت‌دهی (B)

Q_j : زمان خروج از صف^۲ برای مشتری زام

S'_j : زمان خروج از سیستم^۳ برای مشتری زام

W_j, W_{q_j} : به ترتیب مدت‌زمان انتظار مشتری زام در صف و سیستم

X_j : مدت‌زمان خدمت‌دهی به مشتری زام

$$X_j = S'_j - Q_j ; \quad X_1, X_2, \dots, X_n \sim B^{i.i.d}$$

1- Service pattern

12

دکتر مصطفی زنده

مشخصه‌های یک سیستم صف

ب-۲) میانگین نرخ/آهنگ خدمت‌دهی^۱

μ : میانگین تعداد مشتریانی که در واحد زمان خدمت دریافت می‌کنند.

$$\mu = \frac{1}{E(X)}$$

$E(X)$: میانگین زمان خدمت‌دهی به هر مشتری^۲.

مثال: $E(X) = \frac{1}{2}$ نفر/ساعت $\rightarrow$ ساعت/نفر $\mu = 2$

تذکر: $\downarrow$ زمان انتظار $\rightarrow \downarrow$ طول صف $\rightarrow \uparrow \mu$

تمرین: نشان دهید که آهنگ خدمت‌دهی با آهنگ خروج مشتری الزاماً یکی نیست. در چه شرایطی این دو یکی می‌شوند؟ (با مثال نشان دهید).

1- Expected service rate per server   2- Expected service time per customer

13

دکتر مصطفی زنده

مشخصه‌های یک سیستم صف

ب-۳) وابستگی توزیع زمان خدمت‌دهی به طول صف.

اگر صف طولانی‌تر شود، آهنگ خدمت‌دهی افزایش یابد.

ب-۴) وابستگی توزیع زمان خدمت‌دهی به زمان.

معمولاً در ابتدای روز، سرعت خدمت‌دهی بیشتر است.

ب-۵) همزمانی خدمت به چند مشتری.

در برخی سیستم‌ها صبر می‌کنیم تا تعداد مشتریان به یک حدنصابی برسد و سپس خدمت‌دهی انجام می‌شود (تاکسی).

14

دکتر مصطفی زنده

مشخصه‌های یک سیستم صف

ج) تعداد کانال‌های خدمت‌دهی (m)

ممکن است تعداد کانال‌های خدمت بی‌نهایت باشد.

د) ظرفیت (K)

حداکثر تعداد مشتریانی که در سیستم صف قرار می‌گیرند.

دلایل محدود بودن ظرفیت صف: * محدود بودن منابع.

* افزایش/حفظ کیفیت خدمت‌دهی

هـ) جمعیت مشتریان بالقوه (C)

مثال: در سیستم نگهداری و تعمیرات (نت)، اندازه جمعیت مشتریان بالقوه کوچک است

(سرویس‌دهی به تعداد محدودی از ماشین‌ها).

مثال: در سیستم مخابراتی تهران بزرگ، اندازه جمعیت مشتریان بالقوه بزرگ است.

1- Preemption

15

دکتر مصطفی زنده

مشخصه‌های یک سیستم صف

و) نظم سیستم (z)

برخی از مرسومترین نظامهای خدمت‌دهی به مشتریان حاضر در صف

و-۱- خدمت‌دهی براساس (First-In-First-Out) FIFO

و-۲- خدمت‌دهی براساس (Last-In-First-Out) LIFO

و-۳- خدمت‌دهی براساس (Shortest Processing Time) SPT

و-۴- خدمت‌دهی براساس (Shortest Remaining Processing Time) SRPT

و-۵- خدمت‌دهی براساس (Weighted Shortest Processing Time) WSPT

و-۶- خدمت‌دهی براساس (Shortest Expected Processing Time) SEPT

و-۷- خدمت‌دهی براساس (Shortest Expected Remaining Processing Time) SERPT

و-۸- خدمت‌دهی براساس (Earliest Due Date) EDD

و-۹- خدمت‌دهی براساس (Biggest-In-First-Served) BIFS

و-۱۰- خدمت‌دهی براساس (Loudest-Voice-First-Served) LVFS

1- Preemption

16

دکتر مصطفی زنده

مشخصه‌های یک سیستم صف

- و-۱۱- خدمت‌دهی براساس (Service In Random Order) SIRO
- و-۱۲- خدمت‌دهی براساس (Last Come First Served Preempt Resume) LCFS-PR
- و-۱۳- خدمت‌دهی براساس (Round Robin) RR
- و-۱۴- خدمت‌دهی براساس (Processor Sharing) PS
- و-۱۵- خدمت‌دهی براساس (Infinite Server) IS

* در صورت در نظر گرفتن اولویت‌های ممکن به صورت حق تقاطع^۱ یا بدون حق تقاطع عمل شود.

1- Preemption

17

دکتر مصطفی زنده

نمایش یک سیستم صف

■ نمایش یک سیستم صف^۱:

نمایش سیستم صف براساس نمادهای کندال^۲

A/B/m/K/C/z

به طور پیش فرض C و K: ∞

به طور پیش فرض Z : FIFO

A و B : نمایی (M)، ارلنگ (Er)، قطعی (D)، عمومی (G) و ...

M/M/۱

مثال: مدل کلاسیک صف

D/M/۱/۱۰/LIFO

مثال:

ظرفیت   تعداد خدمت‌دهنده

1- Taxonomy 2- Kendall notation 3- Exponential distribution (Markovian)

18

دکتر مصطفی زنده

زمینه‌های کاربردی صف

■ زمینه‌های کاربردی صف:

- ۱- شبکه حمل‌ونقل (اتوبوسرانی شهری - دریایی - هوایی)
- ۲- شبکه پستی
- ۳- شبکه بهداشت و درمان (بیمارستان - مراکز درمانی)
- ۴- سیستم نگهداری و تعمیرات
- ۵- سیستم تولید (کارخانه‌ها)
- ۶- سیستم خدماتی (پمپ بنزین - بانک - بیمه و ...)
- ۷- سیستم قابلیت اطمینان (پایایی)
- ۸- زنجیره تامین و لجستیک

*تمرین: صفحه ۸ و ۹

تمرین‌های ۱ و ۲ و ۳ و ۴ و ۵

تمرین ۶ (فقط یک مورد از بخش‌های الف تا د)